

Är kärnvapenkrig oundvikligt?

Avskräckning, avspänning och vägar framåt

Svenska läkare mot kärnvapen Seminarium 23 augusti 2024

Visas också SVT 2 Forum den 5 sept. 2024 och i SVT Play

<https://slmk.org/nyheter/seminarium-ar-karnvapenkrig-oundvikligt/> start vid 2:26:35.

Alternativt: <https://www.svtplay.se/video/jEq2MWQ/forum/tor-5-sep-09-00?video=visa> 1:27:23 till 03:00.

Bäst är att lyssna på hela programmet. Detta referat har inte kunnat ta med allt. Egna anteckningar har kompletterats med avlyssnad videoinspelning. Ansvarig Karin Utas Carlsson, k.utas.carlsson@gmail.com

Inledning

Vendela Englund Burnett

Inledning – Vendela Englund Burnett ordförande Svenska Läkare mot Kärnvapen och specialist i allmänmedicin

Svenska läkare mot kärnvapen inbjuder till det här seminariet. Vi finns för att vårt arbete är liv och hälsa. Skulle kärnvapen komma till användning blir det katastrofala följder. Det finns ingen bot, knappast ens tröst och lindring. Vi måste se till att det inte händer. Vårt ärende är allas liv och hälsa. ALLA människors liv är lika mycket värda. Vi behandlar alla lika. Vi ser att vi behöver berätta igen och igen vad som verkligen händer. Man pratar i förminskande termer om kärnvapen. Man pratar om små slagfältsbomber, att de är användbara. Man pratar om att förbereda sig så att vi kan hantera konsekvenserna. Att vi ska ha en bra beredskap.. Vi vet ju att detta inte är möjligt. Kärnvapen är inte som andra vapen. De är massförstörelsevapen.

Jag berättar här vad som händer om någon kan ha glömt bort det:

Man mäter kärnvapen i kiloton. Ett kiloton är 1 miljon kg och det är av trotyl. 100 kton kärnvapenladdning är fortfarande inte starkare än att den hör till dem som kallas för taktiska. Den har en sprängkraft av 100 miljoner trotyl. Det fanns som mest 16 000 kärnvapen i världen. Sedan nedrustades en del, och nu har vi över 12 000 där Ryssland och USA är de i särklass dominerande. Så finns det ytterligare länder med kärnvapen nämligen Frankrike, Storbritannien, Kina, Nordkorea, Indien, Pakistan och Israel. Ytterligare ca 100 kärnvapen är genom Nato utplacerade i Tyskland, Nederländerna, Belgien, Italien och Turkiet.

Vi i Svenska Läkare mot Kärnvapen har gjort en kartläggning av sjukvårdens kapacitet efter en kärnvapenexplosion på 100 kton över Stockholm. Den heter "Förebygga är enda medicinen". Scenariot visar att efter EN ENDA kärnvapenbomb över riksdagshuset skulle

innebära att ca 90 000 människor dör och 250 000 skadas. Brännskador är de som faktiskt dödar i störst utsträckning. I hela Sverige finns endast 16 stycken brännskadeplatser. 16, inte 16 000! De kan utökas till 25 förutsatt att övriga samhället fungerar. Det skulle inte ens räcka till kungen, Viktoria, talmannen och regeringen. Inget land har resurser som kan ta hand om alla skadade. Hela Europas sjukvård skulle inte kunna ta hand om detta. Vid kärnvapenexplosioner blir det kombinerade skador. Många blir förblindade permanent, psykiskt traumatiserade, får bränn- och sårskador, strålningsskador. EN bomb på 100 kton skulle i centrum ge upphov till ett eldklot som förintar allt, 1 km ut skulle döda alla genom strålning, 3 km ut raserar allting i en tryckvåg och 4 km ut brinner allt.

Vi i Läkare mot kärnvapen har också gjort beräkningar vad som skulle hända vid ett regionalt kärnvapenkrig mellan Indien och Pakistan. Det skulle ge till 2 miljarder döda p.g.a. av kärnvapenvinter, en fimbulvinter efter att sot från storstäder spritt sig över jorden, och människor skulle dö av svält. Ett totalt krig mellan USA och Ryssland skulle döda 5-6 miljarder människor, nästan hela jordens nuvarande befolkning. Detta är de humanitära aspekterna över vad som skulle hända.

Det finns sådant som gör att vi läkare är väldigt, väldigt bekymrade. Vi vet hur vi människor och våra hjärnor fungerar och inte fungerar. De påverkas av stress, tidsbrist, brist på information och stimulans. När vi inte har information hittar vi på den för att få bilden att gå ihop. Är vi isolerade fungerar vi dåligt. Det finns grupp tänkande som gör att vi inte tänker rationellt.

Detta med stress och tidsbrist är överhängande. Det finns hypersonora vapen där bärarna går med en hastighet 5 gånger ljudhastigheten eller mer. På mindre än 3 minuter tar sig missilen från Kaliningrad till Karlskrona, på mindre än 6 minuter från Kaliningrad till Halmstad. Och det är samma tid åt andra hållet, dvs den som sitter i Kaliningrad har inte många minuter på sig att fundera. Tidsavståndet för att ta ställning till om ett anfall är äkta eller av misstag har blivit väldigt litet.

Vi som läkare vet att om någon person är paranoid är det särskilt viktigt att behandla denna så att den inte överraskas. Man går inte in i ett rum där man kan upplevas som skrämmande och farlig. Man ska vara lugn, förutsägbar, stabil, tydlig och inte ljuga eller slira för det är farligt för oss båda. Man ska ha fri rygg att ta sig ut, uppbackning vid behov. Det är naturligtvis ännu viktigare om personen i fråga är beväpnad.

Är kärnvapenkrig oundvikligt? Vi hoppas att det är möjligt att undvika och att vi ska hitta några av svaren på hur det ska gå till.

Panelsamtal

Moderator

Lisa Röstlund, journalist DN

Deltagare

Josefin Lind, generalsekreterare Svenska Läkare mot Kärnvapen och representant i den internationella styrgruppen för ICAN som 2017 fick Nobels fredspris.

Tytti Erästö, senior forskare vid SIPRI:s program för massförstörelsevapen
Joakim Paasikivi, överstelöjtnant och tidigare lärare i militär strategi vid Försvarshögskolan
Stockholm

Tormod Heier, professor militär strategi och operationer, norska Försvarshögskolan

Lisa Röstlund börjar med att presenterar panelen. Först fråga till er alla. *Hur stor är risken för ett kärnvapenkrig just nu?*

Josefin L: För stor. skulle jag säga. Risken är större nu än den kanske varit någonsin. Den är alltid för stor. Som Vendela just tydligt presenterade.

Tytti E: Jättestor risk i Europa. Vi bor i den farligaste regionen i världen idag vad gäller kärnvapen.

Joakim P: Det går inte att konstatera men problemet är att den inte är noll.

Tormod H: Risken är nog litet större än när t ex Ukrainakriget startade 2022. Det är för att både Ryssland och USA börjar få dåliga konventionella militära styrkor. De ryska styrkorna i särskilt Ukraina är slitna och då är vägen till användning av kärnvapen litet kortare. USA står för konflikter på två fronter: Ryssland och Kina. Det betyder att de kanske kommer att börja integrera kärnvapen tättare in i de konventionella styrkorna. Med den misstro emellan parterna som finns idag är risken större. Men samtidigt lägger de på sig en återhållsamhet för att undvika eskalering vilket minskar risken.

Lisa R: *Vad tänker ni om kärnvapen idag?* Berätta utifrån ert arbete.

Josefin Lind:

Det spelar som Vendela sa ingen roll vem som avfyra kärnvapen. Vi måste undvika kärnvapenkrig till varje pris. Kärnvapen har fått en alltmer central roll. Alla nio kärnvapenstaterna moderniserar och utökar sina arsenaler tvärtom mot vad kärnvapenstaterna lovat. Det är en jättefarlig utveckling. De globala spänningarna gör att det finns ständigt risk för missförstånd, och misstag, inte minst av teknisk art. Vi behöver att sådant som återhållsamhet, nedrustning, avspänning, förhandlingar och diplomati värderas. Vi har förlitat oss på att civilisationen som vi känner den kan överleva på tur. På turen att inte kärnvapen avfyras av misstag. Ju längre tiden går desto större är risken att vi kommer att uppleva att de används. Vårt ansvar och vårt intresse ligger i en återhållsam inställning till kärnvapen och kärnvapenavskräckning. Vi måste fortsätta att plädara för nedrustning och avskaffande av kärnvapen, avspänning och för vapenkontroll. Vi måste fortsätta att plädara för förhandlingar och diplomati. Det vi har sett hittills har varit precis tvärtom.

I våras sa tillträdande ÖB Michael Claesson att Sverige måste gå upp i en avskräckningsdimension och det innebär att man måste ta risken och möjligheten att kunna eskalera till den allra värsta nivån. Det innebär också, sa han, att motståndaren har klart för sig konsekvenserna och det kan ge en avskräckande effekt.

Det är ett otroligt högt spel att spela för befolkningens säkerhet. Man är villig att genom förhoppning om avskräckning riskera den absolut värsta nivån med konsekvens av en

katastrofal situation som världen tidigare inte har sett och som det är omöjligt att hantera eller försvara sig emot. Och ,som Vendela sa, om det händer kan sjukvården inte ens lindra eller trösta.

Idag finns det inte i Sveriges riksdag majoritet för att lagstifta mot kärnvapen på svenskt territorium. Och det förklaras med att det är Sverige som bestämmer och inte Nato eller USA. Det försäkras också att det inte finns anledning att ha kärnvapen i Sverige just nu. Det handlar inte om att det finns en majoritet av att inte *vilja* utan att det inte finns någon *anledning* att ha kärnvapnen här.

Vi försöker vara de som ställer de obekväma frågorna. I inget av de fem länder där det finns amerikanska kärnvapen idag har det beslutats av befolkningen i de länderna. Utplacering har inte föregåtts av debatt. Beslut om kärnvapen har inte fattats på ett demokratiskt vis med transparens. En stor del av befolkningen i de här länderna vet inte ens om att det finns kärnvapen på deras territorium. Inga officiella beslut finns. Inte ens c:a 70 år efter utplaceringarna finns officiella dokument som visar när, var, hur och vem som beslutar om det här. Utrikesministrar har ljugit i parlament och försäkrat att inga kärnvapen ska komma och ändå kommer de.

Därför kräver vi att det måste vara en tydlighet och en långsiktighet i riksdagen som fastställer detta. Men det är kanske ännu mer angeläget att ta reda på vad skulle hända om svenska soldater hamnar i ett läge där de flyger amerikanska kärnvapen över en rysk stad, släpper dem och får 100 000-tals civila offer? Kommer de att bli åtalade för krigsbrott. Vem tar ansvaret? Vi har försökt ställa de här frågorna men får inga svar, ingen som vill tänka. Vi får kroppsspråk som visar hur obekväma de är. Vi får svar som att ”i krig är allt farligt. Detta är yttersta förlängningen”. Läkare mot kärnvapen är de som får hantera konsekvenserna av den yttersta förlängningen.

Stockholmsinitiativet för kärnvapenedrustning (inom Ickespridningsavtalet NPT) lanserades av den socialdemokratiska regeringen och drivs av den nuvarande regeringen. Där är en av de 22 punkterna att i policydoktrinen minska kärnvapnens roll – men Sverige gör precis tvärtom. Vi såg hur Kubakrisen löstes genom att Sovjet drog tillbaka sina kärnvapen och USA lovade dra tillbaka sina missiler från Turkiet. Sedan skrev man Ickespridningsavtalet och en rad andra viktiga bilaterala avtal vilka de flesta tyvärr har upphört och inga nya har tillkommit. I en kris finns också möjligheter. Hur ska vi hantera Ukrainakriget. Hur ska vi hantera Ryssland? Vad ska kärnvapnen ha för roll i Ukrainakriget?

I somras var det förberedelse för översyn av ickespridningsavtalet som trädde ikraft 1970. Under hela mötet ignorerade de fem kärnvapenstaterna sina förpliktelser inom avtalet att nedrusta. De allierade bidrog till diskussionen som hetsar till upprustning, kapprustning och ökar risken för kärnvapenkonflikt. Både stater och civilsamhället tog ofta upp frågan om delning av kärnvapen och uppmanade USA och Sovjet att dra tillbaka sina vapen från ickekärnvapenstater och sluta utbilda personal för att använda dem.

Vi ser att Sverige har en annan roll att fylla än tidigare, och vi vill att Sverige går tillbaka till att plädera för avspänning och nedrustning.

Tytti Erästö

Jag vill tala litet om min senaste rapport i SIPRI. Den heter "Reducing the Role of Nuclear Weapons in Military Alliances" och om behovet av riskreducerande åtgärder här i Europa. Ett sätt är att göra sig av med utplacerade kärnvapen, "nuclear sharing". Natoländerna brukar stödja utplaceringen av taktiska kärnvapen i deras länder.

Dessa vapen är "redundant" dvs överflödiga och dessutom sårbara för motpartens motangrepp. USA:s egen arsenal innehåller taktiska kärnvapen som är mer trovärdiga. I verkligheten utgör dessa vapen den minst trovärdiga delen av kärnvapenavskräckningen. Det beror på att det inom Nato krävs konsensus för användning. (Här lägger undertecknad till att de bilaterala DCA- avtalen gör att USA kommer undan denna ur deras synpunkt begränsning av handlingsutrymmet). Natoländerna skulle kunna stötta "No first use policy" åtminstone inte använda kärnvapen först eller åtminstone inte motsätta sig ett tillbakadragande. Det finns nu ingen policy mot "First use". Det behövs åtagande från kärnvapenstaterna att aldrig använda kärnvapen först.

När man försöker öka avskräckningens trovärdighet ökar risken för användning. Det är konventionellt svaga länder som behöver kärnvapen för att kompensera sin brist på konventionella vapen. Nato är mycket starkt i jämförelse med Ryssland och behöver inte hota med första användning av kärnvapen. Allierade borde kunna tänka om när det gäller "Second use" dvs borde ifrågasätta svar med kärnvapen. Konventionell förmåga avskräcker också. T ex vid starten av Ukrainakriget borde USAs planerade reaktion på Rysslands hot ha kunna vara konventionellt dvs inte med kärnvapen. Detta faktum borde integreras bättre i Natos avskräckningsstrategi, tycker jag.

Sverige borde kunna verka för minskat beroende av kärnvapen genom att höja tröskeln för kärnvapens användning både i policy och strategi och öka ansträngningen att bli av med taktiska kärnvapen. Sverige kunde lägga grunden genom att inte gå med på allt. Det är t ex inte nödvändigt att gå med i kärnvapenövningar eller delta i retorik för kärnvapenavskräckning eller urskulda "nuclear sharing". Jag håller med Josefin om att det skulle vara bra om Sverige hade en stark juridisk norm mot kärnvapen på svenskt territorium som skulle gälla både i fred och krigstid. Det kunde bygga upp Sveriges trovärdighet som Natomedlem och kärnvapenedrustning inom alliansen. Det skulle kunna öka Sveriges trovärdighet i förhandlingar för kärnvapenedrustning.

Det är svårt att göra något just nu inom kärnvapenedrustning men man borde t ex inom Stockholmsinitiativet åtminstone minska risken att kärnvapen används. Det finns inga sådana initiativ. Problemet är att kärnvapenedrustning är mest bara prat. Europa är en av de farligaste platserna i världen för ett krig med kärnvapen. Det är märkligt att det inte finns några initiativ för att införa riskminskning här.

Det finns risk att kärnvapen kommer till användning i Ukrainakriget. Ryssland är svagt militärt i förhållande till Nato. Om Ryssland ser sig som hotat kan det medföra svar med kärnvapen. Även om vi inte vill bli avskräckta av den här möjligheten borde vi inte heller ignorera det. Samtidigt betyder den konventionella militärbalansen att Ryssland har litet att

vinna genom att invadera Natoterritorium. Så i stället för att förbereda oss för ett krig med Ryssland borde vi fokusera mycket mer på att undvika det. Jag har inget svar på hur vi ska få fred i Ukraina men fred brukar innebära kompromisser. Faktiskt diskuterades våren 2022 konturen av en kompromiss mellan Ryssland och Ukraina och kanske kan man bygga vidare på det.

Spänningar mellan Ukraina och Ryssland skapar även risker i Östersjön och det arktiska området. Det behövs förtroendeskapande åtgärder. Ett exempel på riskminskning inom det arktiska området är norska nationella riktlinjer som har bidragit till att minska militära aktiviteter invid den norra ryska gränsen och hot mot ryska strategiska kärnvapen som finns på den ryska sidan. Finland har inga motsvarande riktlinjer vilket är ett problem. Ett annat exempel är "Incidents at Sea Agreement" som Norge och Storbritannien redan har med Ryssland. Sådant vore bra för Östersjöländerna för att undvika oavsiktlig eskalering på havet.

Joakim Paasikivi:

Kärnvapen finns. Det går inte att avuppfinna dem. Kan man reducera dem? Går det att göra i sinnevärlden? Är de möjligt realistiskt sett? Nej, väst kan inte ensidigt nedrusta kärnvapnen. Jag tror inte det skulle höja säkerheten, därför att det skulle ge motståndaren uppfattningen att det går att vinna med kärnvapen. Kärnvapenavskräckningen och terrorbalansen fungerar relativt väl. Det är en del svepande antaganden här som jag inte håller med om. Att Europa är den farligaste platsen i världen och att Ryssland inte skulle vilja ta Natoterritorier. De fem stora kärnvapenländerna sa i januari 2022 att ett kärnvapenkrig inte kan vinnas och att kärnvapnen inte ska spridas. De har en utvecklad kärnvapenpolicy som visserligen låter rätt förskräckligt för en utomstående betraktare men som ändå är rationell utifrån sina perspektiv. Det finns en kännedom om att ett kärnvapenkrig skulle medföra en "rätt dålig dag" (!) De fem kärnvapenländerna är förhållandevis hanterbara. Den första smällen med strategiska kärnvapen skulle medföra 700 miljoner döda.

Det jag tycker är obehagligt är Nordkorea och i viss utsträckning Indien och Pakistan. I synnerhet Nordkorea ser kärnvapen som enda möjligheten att behålla Nordkorea som stat. Samma logik med Israel samt Iran (håller på att utveckla kärnvapen). Dessa stater + Nordkorea sitter på kärnvapen för att säkra sin existens. Där tror jag att tröskeln är mycket lägre än i vårt närområde. Det vi ser i Ukrainakriget är att terrorbalansen fungerar. Man drar sig väldigt noga från att hamna i krig med varandra från Natoländer och med Ryssland. Den incidens där ett ryskt jaktplan över Svarta havet inte sköt ner ett brittiskt signalspaningsplan med 30 personer ombord var ren tur därför att roboten inte fungerade. Det kunde ha blivit riktigt dåligt. Men hade det skett och planet blivit nedskjutet hade det då blivit inledning till ett kärnvapenutbyte? Jag tror inte det.

Det Ryssland försöker göra är att genom att hota med kärnvapen utnyttja dessa för att föra ett lokalt krig. Så länge man tror att det här inte kommer att genomföras fungerar inte kärnvapen som ett påtryckningsmedel. Terrorbalansen fungerar. Då blir diskussionen om kärnvapen i Sverige akademisk på det sättet att det har ganska liten betydelse för dem på fältet. När man ser att det kostar för mycket fungerar avskräckningen. Det har det gjort genom historien och även nu. Sedan håller jag med om problemet för läkarna som ska hantera konsekvenserna av

ett kärnvapenkrig, men vi ska inte heller glömma att det är soldaterna som hanterar konsekvenserna av krig inledningsvis.

Ryssland försöker använda hot med kärnvapen som påtryckningsmedel. Det är diskutabelt om det finns onda och goda krafter. Alla har intresse av att minska risken för kärnvapenkrig. Skyddsrum fungerar mot konventionella vapen. Kärnvapenavskräckning har att göra med tron på effekten av bestraffning – att priset för anfall med kärnvapen är för högt. Under alla spända situationer har det fungerat så att kärnvapen inte kommit till användning. Att ensidigt hantera det här på något vis genom att inte planera med kärnvapen tror jag inte på. Då ändrar man på beståndsdelarna i den här ekvationen. Jag tror att modernisering av vapnen är bra eftersom det ökar säkerheten vid hantering. Man minskar risken för olyckor. Modernisering brukar fungera så. Därför tror jag att avskräckning fungerar. Därför är Sverige säkrare nu och att det inte finns ett behov av att stationera kärnvapen på svensk mark för vi hanterar det på annat sätt. Kärnvapenvapenkrig, är vi alla eniga om, går inte att vinna.

Tormod Heier:

Jag tar utgångspunkt utifrån de observationer jag själv har gjort i Norges nordområde, gränsområdet till Ryssland. Där ligger atomubåtar och militära styrkor. Ryssland har sin kärnvapenarsenal på Kolahalvön på den andra sidan av norska gränsen.

Före den ryska invasionen den 24 febr. 2022 i Ukraina bedrev ryssarna övningar vid den norska kusten. Amerikanerna svarade med övningar djupt inne i Rysslands ekonomiska zon i Barents hav inte långt från de ryska atomstyrkorna på Kolahalvön. Det är en Tit-for-tat-logik med rivalisering mellan stormakterna som ökade spänningen. Efter den ryska invasionen av Ukraina har styrkorna hållit sig på avstånd. Båda undviker provokationer genom att hålla avstånd i havet, de ryska styrkorna i Barents hav och de norska i Norska havet. Det finns en krisstabilitet. De minskar härigenom misstolkningar som kan göra att kärnvapen kan komma till användning. Situationen är litet mer spänd än före Ukrainakriget men genom den här försiktigheten kommer vi litet tillbaka till det som var tidigare, krisstabilitet. Vi behöver dialog och möjligheter till samtal såsom ”hot lines” med telefon med motparten. Överbefälhavarna har kontakt med varandra. Vi öppnar upp för handel med fisk samtidigt som vi ger massor av vapen till Ukraina för att de ska döda så många ryska soldater som möjligt. Poängen är att det går att göra två saker samtidigt.

Norge har en välfungerande gränsvakt samtidigt som man levererar vapen till Ukraina. Vi behöver öka säkerhetsmarginalerna. Vi vinner inte på att Ryssland går i hög beredskap. Det är en balansakt. Vi har tidigare inviterat Ryssland till närvaro vid övningar i Norge. Ryssarna fruktar inte lilla Norge men är rädda för att Norge ska bli utgångsland för amerikanska missiler. Trovärdighet har nämnts. Det är en litet sammansatt situation. Båda parter håller sig tillbaka och vet att samarbete går även om man är ovänner. De har ett gemensamt intresse av att undvika kärnvapenanvändning. Två gånger under Ukrainakriget har telefonlinjen utnyttjats. Det gäller att undvika att tappa kontrollen för då återstår Ragnarök.

Debatt

Moderator Lisa R: *Kan ni jämföra Sveriges förhållningssätt med Norges gentemot Ryssland?*

Joakim P: Det kan jag inte svara på. I Tormods beskrivning saknas vissa delar. Avspänning kan genomföras på olika sätt. Ryssland övar sina kärndrivna robotar. De verkar inte för avspänning. De närmaste kärnvapnen för oss är de i Kaliningrad. Vid öppen konflikt ökar risken för kärnvapenangrepp. Vi tänker ofta bort ansvaret hos motståndaren.

Fråga: Hur vore en hotline? För att undvika missförstånd.

Joakim P: Det är något för Nato. Ni talar om dialog med motparten. Bilateral krishantering kan ju t o m motverka. En dialog ska vara samordnad. Det måste finnas en idé med den, varför och med vem ska man tala? Någon gång när Washington ringde lyfte ryssarna inte på luren. Visst, förtroendeskapande åtgärder är bra, men nu är det ganska lågt förtroende. Då får man prioritera kritiska områden. Ryssarna notifierar också när de skjuter sina interkontinentala robotar. Det är en risk med Ryssland, Kina och Iran på samma sida.

Moderator: Till Tytti E *Vad säger du om de här olika sätten att resonera?*

Tytti E: Alla rationella aktörer borde veta att USA och Ryssland tidigare har minskat risken genom avtal. Nu finns inte de mekanismerna. Europa har mer och mer vapen. Även om det är konventionella vapen har de strategisk betydelse, också för kärnvapenavskräckning.

Moderator: *Vad säger forskningen? Finns det något vetenskapligt som stöder öppen dialog kontra avskräckning på distans?*

Tytti E: Det finns medeldistansrobotar i Tyskland. Dialog är viktigt. Kärnvapenrisker rör mest samhällsvetenskaperna. Det är mycket ideologi i detta. Efter Hiroshima och Nagasaki har vi inte haft några kärnvapenangrepp. Det kan betyda att kärnvapenavskräckning fungerar, men det är bara en teori. Hittills har vi haft väldigt mycket tur att kärnvapenanfall inte skett. Där finns kunskap. Det är bara att läsa historia.

Joakim P: Medeldistansrobotar på västsidan är ett svar på ryska hot. Det är inte konstigt ur avskräckningsperspektiv. Avskräckning sitter i motståndarens huvud – inte nödvändigtvis i antal vapen – d.v.s. om motståndarens uppfattar avskräckningen som trovärdig, det som vi vill se. Vi vill att de ska förstå hur förskräckligt det blir. Där förlitar vi oss på rationalitet på de som styr.

Tormod H: Ju mer spänningen stiger desto räddare blir man och det blir mer psykologiskt grupptänk. Desto viktigare är det med dialog och kanaler som kan avvärja missförstånd. När Ryssland är svagt utvecklas en form av paranoia. Avstånden behöver öka, varseltiderna, för att minska risken för feltolkningar, misstag för att undgå psykologisk grupptänk. Vi har mycket historisk erfarenhet. När paranoia utvecklas behöver säkerhetsmarginalen ökas.

Tytti E: Nu finns ”Nuclear counterforce weapons” som kan förstöra ryska kärnvapenvapen under jorden. Det har mycket strategisk betydelse. Det betyder att väst har ansvar. De använder kärnvapen på missilerna.

Moderator: Forskningen talar för att de-eskalera stressnivån hos förövaren. Till Joakim P:
Bygger man på psykologi?

Joakim P: Vi diskuterar inte kärnvapenkrig på försvarshögskolorna. Vi har tänkt bort det. Det är så många problem förknippade med det. Jag blir svaret skyldig. Om hot om bruk av kärnvapen fungerar ser vi kraftiga begränsningar för vårt handlingsutrymme och avskräckningen börjar svaja. Vi måste ha en trovärdig avskräckning. Och kanaler.

Lisa R: *Josefin, behöver man inte avskräckning som Joakim Passikivi säger?*

Josefin L: Det är en teori. Det är svårt att bevisa något som inte har hänt. Trots hot från Ryssland med fruktansvärda konsekvenser har det inte hindrat att Väst har skickat mer och mer vapen till Ukraina. Israel. Det finns flera exempel på att kärnvapen inte har hindrat krig. Anledningen att USA gick in i Irak är för att man trodde att Irak hade kärnvapen. Avskräckning är ett svajigt resonemang med höga risker. Bara en person i rummet har talat om ensidig nedrustning och det är inte jag. Ingen av oss har hävdade att nedrustning ska ske ensidigt. USA skulle ha kunnat ta första steget och sedan fråga: Vad gör ni? Ryssland är inte i det läget att de skulle börja. Vi kan inte låta massförstörelsevapen bestämma politiken. Vi kan inte tillåta kärnvapen få en roll. Vi vill förbjuda kärnvapen för att det är så förfärliga vapen. Vi vill förbjuda att ha kärnvapen på sitt territorium.

Joakim P: Jag tror inte det är en framkomlig väg. Önskvärt men inte realistiskt. Kärnvapen har förhindrat krig mellan stormakterna. Lokala konflikter kan blåsa upp. Ryssland tror att de kan anfalla Ukraina ostraffat och vi att inte kan förse Ukraina med mer materiel. Återigen: Om vi låter oss hotas kan Ryssland ostraffat föra krig i Ukraina.

Lisa R: *Vad tror du om det, Tormod?*

Tormod H: Det talas maktens språk med kärnvapen på båda sidor. Vi blir vana vid den ryska skrämsepolitiken men det fungerar inte särskilt bra. I början av kriget sände vi hjälmar och skottsäkra västar, men trots vapenskramlet har det bara blivit bara mer och mer försvarsmateriel, mer och mer avancerade vapen till Ukraina. Hade vi verkligen varit rädda hade vi inte sänt vapnen till Ukraina, och det är väl antagligen för att på västsidan står man med kärnvapen och talar med det språk som man tror ryssarna förstår, och det är maktens språk.

Joakim P: Ryssland har dragit tillbaka markstridskrafterna vid gränsen mot Nato för man har satt in dem mot Ukraina. Man har kvar sina strategiska och taktiska kärnvapen och sina flygstridskrafter, sjöstridskrafter, men markstridskrafterna är i Ukraina.

Tormod H: Det som är intressant är att 2018 sa Norge nej till radarförsvar i den amerikanska raketskölden för att få bättre kontroll på de missiler som skulle kunna skjutas upp från u-båtar i Barents hav. Norge sa: "Vi vill inte integrera vår radar i den amerikanska raketskölden för vi har eget intresse i att Ryssland har en trovärdig möjlighet att upprätthålla balansen med egen försvarsförmåga." Lilla Norge som var Natomedlem kunde säga ifrån, hjälpa ryssarna. Detta är en del av komplexiteten och dynamiken, men stabiliteten är väldigt skör med den här terrorbalansen och avskräckning. Och konsekvenserna kan bli oerhörda, orepurerbara, och

därför gäller det att ha flera spår samtidigt. Du kan inte bara hota med avskräckning utan du måste också samtidigt upprätthålla kanaler för dialog. Tvinga inte motparten in i ett hörn där det att använda atomvapen blir det minst dåliga. Vi behöver upprätthålla dialogen.

Moderator: *I ett samtal med mig innan berättade du för mig att du var ganska förvånad över ointresset från svenska försvarsmakten av att upprätthålla dialog. Vad säger du Joakim Paasikivi?*

Joakim P: Det kan jag inte svara på. Försvarshögskolan där jag verkat är inte integrerat med försvarshögkvarteret.

Lisa R: Men utifrån din horisont, tycker inte du det är förvånande det Tormod Heier säger?

Joakim P: Nej inte särskilt, men jag ser inte heller ett jättestort problem. Där jag har verkat hade man en avsevärt mer prekär situation än Norge. Där har man inte samma erfarenhet som vi hört här. Man har en helt annan attityd. Man är väldigt rädd för ett ryskt anfall, även konventionellt, men det man ser där är att det som gäller är en trovärdig avskräckning. Mellan de stora kontrahenterna är det så. Om det sedan är något annat vid lokala gränsstationer må det vara, men det har mindre betydelse vill jag hävda. Det diskuterades däremot praktiska saker som att det är ett lingvistiskt problem med avskräckning. I Ryssland betyder avskräckning att man gör något för att motståndaren ska avstå från att göra något medan vi tänker avskräckning i syfte att påverka motståndaren att göra det man önskar. I översättningen blir det lätt så att avskräckning betraktas som bestraffning och då blir det problematiskt. Vi måste förstå hur vi ska göra. Det måste vara de stora aktörerna i allt väsentligt och så sitter det i huvudet på folk.

Lis R: Tycker du då det är fel som Tormod Heier säger?

Joakim P: Det kan var relativt framgångsrikt. Det finns ryska ortodox kyrkan som etablerat sig mitt emot norska marinens spionbas. Och det finns rysk personal som flyger drönare som flyger över norska gränsen. Det är ju inte så att det är frid och fröjd. Det betyder inte att man inte ska ha en teknisk dialog.

Tormod H: Vi har en djup erfarenhet av att Norge aldrig kan få en verklig säkerhet om inte ryssarna har detsamma. Vi kan inte ha en tit-for-tat konkurrens och minska säkerheten för grannen. Geografin gör att man är inklämd och tvingas förhålla sig till grannen. Det betyder att samtidigt som du hotar med vedergällning med världens mest avancerade kärnvapen må du också ge morötter och hindra att motparten står i hög beredskap. Det finns risk att kontrollen ska släppa och påverka miljoner människors liv och hälsa. Den risken är så mycket, MYCKET större.

Lisa R: Josefin vill ha replik.

Josefin L: Jag vill ta en anekdot. 1985 var Läkarrörelsen väldigt ung, 5 år, och hade fått Nobels fredspris. ANledningen att man fick Fredspriset var att man till del hade motverkat spänningen mellan stormakterna. Läkarrörelsens två grundare i USA och Sovjetunionen utgjorde då under en lång period den enda kommunikationen som fanns mellan stormakterna. Kommunikation och dialog måste ske på flera plan. Där tror jag verkligen Sverige kan ha en

plats. Det har tidigare funnits dialog med Ryssland, men nu pratar man inte längre med varandra. Det behövs också en buffertzon. För avspänningen och för att minska misstänksamheten och rädslan behövs den. Vi är visserligen del av Natos försvarsgarantier men hotet kommer inte härifrån. Detta är viktigt särskilt i dessa dagar.

Lisa R: *Det pågår nu två verkliga hot mot mänskligheten; dels kärnvapenkrig, dels klimatkrisen.* Nu har både Nato och EU konstaterat att även klimatförändringen är ett reellt säkerhetshot. Jag har två frågor där. *Ser ni paralleller där? Med tanke på hur vi reagerar på klimathotet lyssnar vi ju inte på vetenskapen. Hur ska vi förlita oss på långsiktighet och rationalitet i förhållande till kärnvapen?*

Tytti E: Vi måste ta båda på allvar. Det ena är ett långsamt självmord, det andra ett litet snabbare.

Joakim P: Jag tycker att jämförelsen haltar för det ena är ett antagonistiskt hot, det andra är ett klimathot där vi är vållande allihopa. Det gör att det kan ses på olika sätt och ska hanteras på olika sätt. Ryssland förfäktar idén om ett nollsummespel. De säger att det måste bli nya regler. De regler som fortfarande finns är de som kringgärdar kärnvapen. Trovärdig avskräckning är en sådan. Säkerställa att man inte behöver använda den.

Lisa R: Borde inte försvarsmakten gå i bräsch för att hantera klimathotet?

Joakim P: Det är inte ett militärt hot, antagonistiskt hot. Det är en konsekvens. Det ena är ett militärt problem som hanteras inom säkerhetssektorn men inte det andra.

Josefin L: Det är nio länder som hotar världens befolkning. Vi måste se till att kärnvapenkrig inte händer. Visa vårt motstånd och samtidigt försöka hindra den globala uppvärmningen. Jag måste hålla med dig Joakim att det är två ganska olika saker men vi måste ta vårt gemensamma ansvar för båda.

Allmän debatt

Publ.: *Kärnvapenfri zon i Norden. Vad tycker ni om den idén och om ni inte tror på det varför inte? Och om ni tror på den: Hur ska vi nå dit?*

Joakim P: Vi har Kaliningrad. Låt oss tala räckvidder och tider. Det tar 7 minuter att nå vilken centraleuropeisk huvudstad som helst med strategiska kärnvapen. För amerikanske strategiska kärnvapen tar det 20, kanske 25 minuter att nå Ryssland. Därför finns det kärnvapen med kortare räckvidd närmare. Ryssarna har också sådana. Frankrike har sådana. Storbritannien lånar ut sina till Nato också

Hela diskussionen gör att Ryssland får möjlighet att flytta fram sina positioner om vi tar bort kärnvapnen. Vi skulle avsäga oss möjligheten att komma med ett likvärdigt svar. Jag tror att det skulle sänka vår säkerhet.

Josefin L: Det finns ett antal kärnvapenfria zoner i världen. Konceptet bygger på att kärnvapenstaterna erkänner dem och skriver under på de här avtalen om kärnvapenfri zon. Jag tror att vi inte är där idag. Men det är en bra idé. Jag kan här tala om unilaterala överenskommelser. Zonkonceptet tror jag är svårt få till nu. Däremot måste vi arbeta land för

land eventuellt samtidigt i flera länder förklara oss själva för kärnvapenfria genom att stifta lagar mot kärnvapen t ex som Finland. Likadant Norge och Danmark.

Tormod H: Det är en kämpegod idé rent konceptuellt. Det är viktigt för fredsrörelsen att driva som en motmakt till den militaristiska kultur som vi ser har en tendens att utveckla sig i statliga byråkratier. Initiativet kan bidra till att generera tillitsskapande åtgärder som kan påverka Kaliningrad och de baltiska staterna. Kämpegod idé. Det förutsätter transparens och ömsesidighet. Frön av förtroende som kan spira och hjälpa till att balansera den militaristiska kultur vi har idag. Vi får se på reaktioner på den andra sidan och handla efter det. Men det må inte vara en signal på eftergivenhet och svaghet.

Joakim P: Får jag påminna om att det idag inte finns några kärnvapen i Norden, Polen, Estland, Lettland och Litauen. Det finns i Tyskland, i Kaliningrad, i St Petersburg. Norra militärområdet i Ryssland. En kärnvapenfri zon gör ju ingen skillnad mer än att vi avhänder oss möjligheten till en relevant avskräckande förmåga.

Publ.: Man förstår ju att ingen vill starta ett kärnvapenkrig men jag har läst om att det väldigt många gånger har varit nära att *kärnvapen kommer till användning av misstag*. Är de här historier sanna? AI som kommer. Algoritmer kanske styr. Finns det något motsvarande här. Att vedergällning kan starta ökar riskerna för ett misstag att starta ett kärnvapenkrig, men har det väl startat kommer det inte att gå att sluta.

Joakim P: Riskerna är väl alltid lika stora. Gissningsvis. Men det är svårt att kvantifiera. Trycker man på knappen går det inte att återkalla.

Tormod H: Det finns en blandning mellan kärnvapen och konventionella vapen. Motparten vet inte. Vad som kommer nu? Finns de på land, fartyg eller flyg? Det ger en osäkerhet. Det sätter en press mentalt på beslutsprocessen Det är klart att det bidrar till att reducera säkerhetsmarginalen. Det är en ständigt kortare reaktionstid. Ju mer vi vill skrämma motparten desto viktigare blir det att stärka kanalerna för dialog och avspänning. Det är inte antingen eller, det är ett både och.

Josefin L: Hittills har vi haft tur som jag sa i inledningen. Hundratals scenarier har inträffat med tillbud som skett. T ex misstogs en norsk forskningssatellit av Ryssland för ett amerikanskt anfall. Det finns mängder av sådana exempel. Det enda sättet är att förebygga.

Karin Utas Carlsson

Tillägg av Karin: Ingen ifrågasätter själva tanken med avskräckning. Fredsforskningen talar om ett *säkerhetsdilemma*. När en part X känner sig hotad av en annan, Y, uppfattar den denna som aggressiv och farlig och försöker skydda sig med vapen som ska vara trovärdiga, alltså kan användas i vedergällning. X menar att hen försvarar sig mot aggressiva Y. Y ser X som aggressiv och försöker skydda sig mot aggressiva X med mer vapen på ett trovärdigt sätt. Tänkesättet är likadant med omvända förtecken. Detta leder till en ständig upptrappning eftersom båda tycker de försvarar sig mot en aggressiv, farlig part. Kravet på trovärdighet leder till ständig upptrappning och ökad risk för krig och katastrof. Det gamla talesättet ”våld föder våld” gäller. Vi får en situation där själva idén med *avskräckning* borde ifrågasättas och

ersättas med något annat, och det är tanken att ingen blir säker om inte alla är säkra, *gemensam säkerhet*. När massförstörelsevapen kommer in i bilden finns anledning att tala om *mänsklig säkerhet* som går hand i hand med gemensam säkerhet. Här finns massor att göra, och ovanstående debatt ger en mängd förslag, direkt eller indirekt.